

Данильченко Ю.М., Кірієнко О.А.

ЖИТТЯ, ВІДДАНЕ ЕНЕРГЕТИЦІ

(до 110-річчя професора А.О. Вознесенського – вченого-теплотехніка)

Danil'chenko Yu.M., Kirienko O.A.

Life devoted energy

А.О. Вознесенський

У 2011 році виповнилося 110 років від дня народження випускника механічного факультету КПІ 1925-го року, відомого вченого-теплотехніка, автора першого в СРСР підручника з теплових установок для студентів-технологів будівельних вузів та учасника підготовки першої багатотомної Української Радянської Енциклопедії (1966) професора Анатолія Олександровича Вознесенського.

Професор Анатолій Олександрович Вознесенський народився 2 травня (19 квітня за старим стилем) 1901 року в місті Алатир колишньої Симбірської губернії (нині Чуваська автономна республіка Російської Федерації) у сім'ї військового лікаря, учасника Цусимського бою 1905 року. У мирний час Олександр Павлович Вознесенський завідував земською лікарнею, за заслуги перед Батьківщиною йому було жалувано дворянське звання і чин статського радника [1]. Мати Анатолія Олександровича – Олександра Михайлівна (у дівоцтві – Тюфіліна) походила з родини церковних живописців.

Крім Анатолія, у родині Вознесенських було ще троє дітей: старший брат Олександр, сестра Катерина, середній брат Микола. Анатолій був наймолодшим.

Сім'я мешкала спочатку в Казані, де діти навчалися в гімназії, потім в Оренбурзі, у 1911 році переїхала до Києва.

Анатолію було три роки, коли батько залишив родину з чотирма дітьми, захопившись балериною Маріїнського театру, хоча певне утримання сім'ї забезпечував. Як діти військового, усі брати навчалися в кадетських корпусах (Микола й Анатолій – у Київському, що знаходився у будинку сучасного Київського військового округу).

Старший брат Олександр обрав військову кар'єру, воював на фронтах Першої світової війни, у 1916 році з військовою частиною потрапив спочатку до Чехії, а потім до Франції. У радянські часи усяке листування з ним могло

коштувати родині свободи, навіть життя. Тому відомості про нього кружними шляхами іноді одержувала тільки його матір. Відомо, що він мешкав у Парижі, оженився на вдові, котра мала своє бістро. Із 40-х років XX сторіччя відомостей про нього немає.

Середній брат Микола навчався на юриста в Київському університеті, був учасником студентських заворушень 1917 року, загинув 18-ті річним під час розгону козаками студентської демонстрації – був забитий нагайками; охранка не видала матері навіть його тіла. Вважається зниклим безвісти.

Сестра Катерина закінчила гімназію, навчалася на жіночих курсах, потім вийшла заміж, мала сина, який згодом став військовим льотчиком. Померла від сухот у 30-х роках.

Батько Анатолія Олександр Павлович Вознесенський 48-річним помер у 1918 році від нападу грудної жаби, перебуваючи на військовій службі в статусі головного лікаря 1001-го зведеного польового госпіталю (м. Гагри).

У 1918 році Анатолій вступив до Київського політехнічного інституту на механічний факультет. Потрібно було допомагати матері й сестрі, і Анатолій усі роки навчання в КПІ працював санітаром дезінфекційного загону Київського залізничного району [2], а також помічником провізора в аптеці. З фронтів громадянської війни у Київ прибували ешелони з трупами. Після ночі роботи пропахлий хлоркою студент Вознесенський приходив на лекції у навчальні аудиторії; від запаху професорам ставало кепсько. У санітарному загоні працювали студенти різних інститутів. На все життя потоваришував Анатолій з такими відомими в подальшому вченими як академік І.Т. Швець (випускник КПІ 1925 року, колишній ректор Національного Університету ім. Т. Шевченка) [3], чл.-кор. АН УРСР О.І. Коломийченко (випускник медичного інституту 1924 року, відомий український отоларинголог).

А.О. Вознесенський –
студент КПІ

За час роботи санітаром Анатолій, заразившись, перехворів на три види тифу: сипний, черевний та поворотний, що на всі наступні роки сильно підірвало його здоров'я, призвело до серйозної хвороби серця.

Ще в інституті Анатолій захопився науковою працею, з 1924 року працюючи в Теплобюро КПІ (у подальшому – Енергобюро), яким керував тодішній ректор Політехніки професор В.Ф. Бобров [4]. Тут він познайомився з В.І. Толубинським, випускником КПІ 1927 року, у подальшому видатним вченим-теплофізиком і теплоенергетиком, академіком АН УРСР, з яким підтримував ділові та дружні стосунки до кінця свого життя.

Після закінчення політехнічного інституту (успішний захист кваліфікаційної роботи відбувся в січні 1925 року) Анатолій був направлений на Московський пороховий завод у місті Рошалі Московської області. Адже диплом інженера в той час видавали тільки після чотирирічного стажу практичної роботи за фахом.

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

СВІДОЦТВО

Пред'явник цього громадянин Вознесенський Анатоль
Олександрович що народився 1901 року
в м. Алатирі кол. Рибицьк губ. вступив 1918 року
в Київський Політехнічний Інститут
на Механічний факультет і скінчив його повний курс
в 1925 році.

За час перебування в Київському Політехніч. Інст. громадян
Вознесенський А. О. прослухав теоретичний
курс і виконав практичні заняття з дисциплін, зазначених на звороті
цього свідоцтва.

В Рпні місяці 30 дня 1925 року громадянин Вознесенський
Ол. Олександр. підлягав іспитові в кваліфікаційній Комісії
а оборонив кваліфікаційну працю на тему: „Проект установки
турбіни з одбором пари на сатурнальний та ткацький
фабрикат Уваново-Вознесенського Препету.”

На підставі положення про Інститути, затвердженого 19 липня
1927 року ВУЦВК і РНК УСРР, громадянин Вознесенський
Анатоль Олександрович надається кваліфікацію
ІНЖЕНЕРА – МЕХАНІКА

Це свідоцтво видає Правління Київського Політехнічного
Інституту за належним підписом
і печаткою Рпня „14” дня 1925 року. М. Київ

Ректор Інституту Григор'єв (БОБРОВ)
Зіслан. Факультету Данилюк (ДНИРАЦЬКИЙ)
Секретар Правління Сидоренко (БОБРОВ)

№ 4

Свідоцтво про закінчення КПІ

У 1925-1926 роках Анатолій Вознесенський вже заступав начальника електричного відділу Московського порохового заводу [5]. У цей же час він організовує, а потім стає викладачем на профтехкурсах для робітників заводу [6]. Викладає машинознавство, механіку, фізику.

У 1926-1927 роках був курсантом Червоної Армії, з якої комісований через хворобу серця.

З 1927 до 1930 року А. Вознесенський працює інженером-механіком Київського науково-дослідного інституту промислової енергетики (у ті роки очолюваного професором В.Ф. Бобровим), де виконав ряд крупних технічних проектів з дослідження та реконструкції теплосилових установок на 7 цукрових, 2 фарфорових, скловарному та цегловому заводах (що мало велике значення для народного господарства України в 30-ті роки). Ним виконано також розробка п'ятирічного плану переходу України на торф. Одночасно він працює науковим співробітником на кафедрі теплотехніки КПІ й членом редакції наукового часопису. Блискучий відгук про його науково-виробничу діяльність в ті роки підписаний 18.01.1930 р. видатними вченими-теплотехніками проф. Т.Т. Усенко та М.О. Кичигіним (на той час ще старшим інженером) [7].

У січні 1930 року Анатолій перейшов на роботу в місті Ростов-на-Дону, де він мав організувати філію Всесоюзного теплотехнічного інституту (пізніше він називався Оргенерго-Енергочермет), тоді ж розпочав викладацьку роботу в Новочеркаському політехнічному інституті. З 1930 до 1942 року він був заступником головного інженера та начальником проектно-експериментального цеху Оргенерго-Енергочермету.

У тому ж 1930 році у Києві Анатолій зустрів свою долю й майбутню дружину Агнесу Чмутову. Вони прожили у щасливому шлюбі 38 років, виховавши двох дітей: сина Віталія й дочку Олену. До вибору майбутньої супутниці життя Анатолій ставився дуже відповідально, уклавши список якостей, які повинна була мати його дружина. Сімейний переказ стверджує, що Агнеса відповідала цим вимогам на 66 відсотків, і це вважалося рекордом.

Під час роботи в Оргенерго-Енергочерметі у 30-ті роки А. Вознесенський виконав велику кількість проектів з реконструкції теплових установок, робіт з їх дослідження та налагодження, опублікував багато статей та три книги з проблем теплофікації, а саме, «Как сэкономить топливо на производстве» (изд-во «Северный Кавказ», Ростов-Дон, 1932), «Использование отработавшего тепла от дизельных установок» (изд. Инф.-техн. бюро Оргэнерго, Москва-Харьков, 1936), «Теплофикация» (изд-во «Северный Кавказ», Ростов-Дон, 1932).

Розроблені ним технічні проекти, такі як розробка типової теплової схеми цукрового заводу, розробка норми випробовування парових машин, методи проектування установок для використання вторинних енергоресурсів та методи техніко-економічного аналізу тощо отримали позитивні відгуки як провідних виробництв, так і відомих вчених, зокрема, професора Г.С. Жи-

рицького (декана механічного факультету КПІ у 20-ті роки), датований 3.01.1933 р. [8].

У 1933 році його затвердили вченому званні доцента, а в 1940 році – надали вчений ступінь кандидата технічних наук.

Після початку Великої Вітчизняної війни, незважаючи на хворе серце та непризовний вік (41 рік) Анатолій добровільно пішов на фронт. У 1942-45 роки знаходився на Північному Кавказі при управлінні артилерії Закавказького фронту в званні інженера-майора. Одночасно – надавав допомогу у відновленні та ремонті теплотехнічного устаткування заводів та фабрик Північного Кавказу. Ним були розроблені крупні технічні проекти з реконструкції пічних та пароводяних установок з метою підвищення продуктивності та економічності нафтопереробних заводів Півдня СРСР: Баку, Батумі, Грозного, Туапсе та інш. Результати цієї роботи знайшли відображення в книзі «Пути экономии топлива на нефтеперерабатывающих заводах» (Гостоптехиздат, М., 1945).

А.О. Вознесенський
під час служби

За сумлінну службу під час Великої Вітчизняної війни А. Вознесенський має урядові нагороди – «За оборону Кавказа», «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.», після війни – «20 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» [9].

Після демобілізації в 1945 році А. Вознесенський повернувся на роботу спочатку в Оргенерго-Енергочермет, а в 1947 році перейшов до Ростовського інженерно-будівельного інституту (РІБІ) деканом технологічного факультету. На деканській посаді протягом 1947-1953 років, а потім з 1957 до 1959 року. А.О. Вознесенський незмінно користувався любов'ю та повагою студентів. Його учнем, зокрема, був у подальшому відомий український вчений – чл.-кор. АН УРСР проф. Г.Д. Дібров (випуск Ростовського інженерно-будівельного інституту 1950 року).

Раціоналізаторські пропозиції А.О. Вознесенського щодо вимушеного охолодження мартенівських печей, що призводило до великої економії палива, збільшення довговічності роботи та ліквідації аварій печей були відмічені як новаторські (Газета «Таганрогская Правда» – «Новаторы производства в фонд пятилетки» від 09.08.1947 та 26.08.1947) та отримали Премію Всесоюзного конкурсу (№2135, 1947 р.).

Одночасно з деканствуванням А.О. Вознесенський з 1948 році очолював кафедру енергомеханічного устаткування й автоматики РІБІ.

У цьому ж році ректор Київського політехнічного інституту А.С. Плигунов запросив його як вихованця КПІ взяти участь у святкуванні 50-ти річчя Київської політехніки [10].

Праці А.О. Вознесенського неабияк посприяли теплофікації Ростова-на-Дону і були використані при теплофікації інших міст, зокрема, міст Сибіру. Були розроблені та впроваджені заходи щодо економії палива на електростанціях малої й середньої потужності. У цей період А.О. Вознесенським були опубліковані монографії «Перевод конденсационных турбин на теплофикационный режим» (изд. Мин. Комм. Х-ва, М., 1950) та «Экономия топлива на электростанциях малой и средней мощности» (изд. Мин. Комм. Х-ва, М., 1955), причому остання в 1958 році була перекладена на китайську мову та опублікована в Китайській Народній Республіці (вид-во Мін. Водного Госп. та Енергетики КНР, 1958).

А.О. Вознесенський зі студентами

У тому ж 1958 році для студентів технологічних спеціальностей будівельних інститутів був уперше в СРСР виданий підручник А.О. Вознесенського «Тепловые установки в производстве строительных материалов и изделий» (М., Гос. изд-во лит. по стр., арх. и стр. матер., 1958), де узагальнені основні теоретичні положення в цій галузі промислової теплотехніки. Підручник отримав всесоюзне визнання і був відзначений срібною медаллю ВДНГ

СРСР. По ньому дотепер навчаються студенти-технологи будівельних інститутів.

Загалом за період з 1958 до 1967 року побачили світ 7 монографій, серед яких «Повышение экономичности электростанций небольшой мощности» (М., Госэнергоиздат, 1961), друге видання підручника «Тепловые установки в производстве строительных материалов и изделий» (М., Стройиздат, 1964), болгарською мовою «Повышение экономичности электростанций» (изд. «Техника», София, 1964), «Повышение эффективности установок промышленной теплотехники» (М., Энергия, 1965), румунською мовою «Повышение эффективности установок промышленной теплотехники» (изд. «Едитура Техника», Бухарест, 1967).

Усього А.О. Вознесенський є автором близько 70 наукових праць, у тому числі 12 монографій з питань промислової теплотехніки та теплофікації. Цей список не враховує статті з пропаганди нової техніки, опубліковані в газетах, а також наукові роботи та проекти з реконструкції, раціоналізації та нової техніки, виконані ним або під його керівництвом на електростанціях, металургійних, нафтопереробних, цементних, керамічних та інших виробництвах під час його службової діяльності в Науково-дослідному інституті промислової енергетики (Київ, 1927-1930), Ростовській-на-Дону філії Всесоюзного Теплотехнічного інституту та Південній філії Оргенерго-Енергочермету (1930-1947), а також науково-методичні праці та роботи з надання технічної допомоги виробництву, виконані А.О. Вознесенським під час його роботи в Ростовському інженерно-будівельному інституті.

А.О. Вознесенський є автором декількох авторських свідоцтв на винаходи. Розроблена ним ямна пропарювальна камера ПДК-КИСИ (Авт. Свідоцтво № 157252 від 9.11.1962) була удостоєна Другої премії ХХІ Всесоюзного конкурсу 1966 року на кращу пропозицію з економії електричної та теплової енергії [11].

У 1961 році А.О. Вознесенський був затверджений у вченому званні професора й у цьому ж році запрошений до Київського інженерно-будівельного інституту очолити кафедру теплотехніки та теплових установок. Для Анатолія Олександровича це була видатна подія – повернутися до рідного Києва, адже він мріяв про це майже 30 років.

Професор А.О. Вознесенський вільно володів, крім російської, ще чотирма мовами: українською, французькою, німецькою та англійською. Не в останню чергу тому в 1966 році він взяв активну участь у підготовці першої багатотомної Української Радянської Енциклопедії (УРЕ) АН УРСР (розділ «Теплофікація»), за що одержав глибоку подяку від редакції УРЕ в особі академіка АН УРСР Миколи Бажана [12].

У житті Анатолій Олександрович був оптимістичною та життєрадісною людиною. Дуже любив і добре розумів класичну музику, оперне мистецтво, був особисто знайомий з деякими оперними співаками. Зібрав унікальну фонотеку оперної та симфонічної музики. Любив і часто відвідував театр, бага-

то подорожував. У своїх подорожах весь час фотографував, створюючи потім цілі фотоновели. Ще він прекрасно малював олією – певно, далася взнаки спадковість з боку матері, яка походила з родини художників.

Незважаючи на всі життєві труднощі й втрати, Анатолій Олександрович продовжував залишатися романтиком. Все життя він писав вірші під псевдонімом «Анатоль де Рошаль» – на згадку про містечко, де у 1925 році почалася його інженерна кар'єра.

До кінця своїх днів (він помер від широкого інфаркту 13 квітня 1968 року) активно співпрацював із кафедрою теплотехніки Київського політехнічного інституту, своєї «альма-матер».

Протягом усього свого життя професор А.О. Вознесенський був чесною та глибоко порядною людиною, не йшов на поступки перед совістю за жодних обставин.

Професор А.О. Вознесенський виховав багато наукових і інженерних кадрів, про нього пам'ятають його випускники. Вже після його смерті, у 1975 році, на сторінках Дніпропетровської газети «Зоря» про нього тепло згадав його учень, доцент Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту А.П. Чехов.

Як відомий вчений-теплотехнік професор А.О. Вознесенський згадується серед інших в томі 17 (стор. 513) Української Радянської Енциклопедії (Київ, 1965), у довіднику «Хто є хто. Професори Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»», виданого до 100-річного Ювілею КПІ (Київ, Освіта, 1998, с. 27).

Діти А.О. Вознесенського пішли по стопах батька. Його син, Віталій, закінчив Ростовський інженерно-будівельний інститут, у Москві захистив канди-

датську, а потім докторську дисертації, зараз це відомий вчений у галузі експериментально-статистичного моделювання, академік Міжнародної інженер-

ельмишановний

Анатолію Олександровичу!

У зв'язку з завершенням наукової підготовки і видання Української Радянської Енциклопедії Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР з глибокою подякою відзначає Вашу плідну участь у створенні першої багатотомної енциклопедії українського народу.

Бажаємо Вам творчих успіхів.

*Головний редактор
Української Радянської
Енциклопедії
академік АН УРСР*

М. БАЖАН

*Відповідальний секретар
Головної редакції
Української Радянської
Енциклопедії*

В. ТЕРЛЕЦЬКИЙ

Лютий 1966 р.

Лист подяки А.О. Вознесенському

ної академії, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат премії Ради Міністрів СРСР. Статті про батька та сина Вознесенських включені в 5-й том «Енциклопедії Сучасної України» (Київ, 2006). Донька Анатолія Олександровича – Олена – кандидат технічних наук, доцент НТУУ «Київський політехнічний інститут», більш ніж 30 років працює на тому ж самому механіко-машинобудівному факультеті (нині інституті), на який у 1918 році поступив, а в 1925 році закінчив її батько.

Список використаних джерел:

1. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Виписка з метричної книги, частина 3-я, про померлих за 1918 р.
2. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Довідка від 24.01.1925 р. № 107.
3. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Листи І.Т.Швеця до А.М.Вознесенської від 9.08.44 р. та до А.О.Вознесенського від 20.11.62р.
4. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Довідки від 9.11.1928 р. № 153, та від 18.01.1930р. № 443.
5. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Довідка від 10.09.1926 р. № 461.
6. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Довідка від 8.09.1926 р. № 365.
7. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Відгук проф. Т.Усенко та ст. інж. М.Кичигіна від 18.01.1930 р.
8. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Відгук проф. Г.С.Жирицького від 23.09.1932 р.
9. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Посвідчення до урядових нагород Н № 021543 від 3.04.1945 р., Д № 0362604 від 26.01.1946 р., С № 183131 від 28.04.1946 р., А № 3016215 від 21.02.1966 р.
10. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Запрошення до святкування 50-ти річчя КПП вихованцю Київського політехнічного інституту доценту Вознесенському А.О. від 28.02.1948 р.
11. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Диплом Участнику Всесоюзного конкурса на лучшее предложение по экономии электрической и тепловой энергии № 53. Москва, 1966 г.
12. З домашнього архіву А.О.Вознесенського. Подяка УРЕ Вознесенському А.О. від головного редактора УРЕ акад. АН УРСР М. Бажана (лютий 1966 р.).